

Stekjes uitwisselen met Elizabeth Strangman.

Leren van **ANDEREN**

Nu z'n kwekerij veertig jaar bestaat, denkt Hans Kramer terug aan hoe het allemaal begon. Want hoe begin je een kwekerij? Nou, door langs te gaan bij vakgenoten en van ze te leren. Maar zouden die wel hun tijd willen verprutsen aan een onbekende jongeman uit Nederland die net een kwekerijtje begonnen was? Elizabeth Strangman uit Engeland en Ernst Pagels uit Duitsland deden dat met liefde.

tekst en beeld HANS KRAMER

Vorige maand schreef ik over mijn eerste Engelandreis en over de planten die ik toen verzamelde. Op dat moment was ik als 20-jarige net mijn kwekerij begonnen. Planten verzamelen en uitplanten is makkelijk, maar hoe begin je een kwekerij? Wat ik zeker weet is dat die eerste plantenreizen en het kennismaken met collega's die hetzelfde vak uitoefenden enorm belangrijk zijn geweest voor wat de Hessenhof uiteindelijk geworden is. Na mijn reis door Engeland maakte ik het jaar erop een reis door Duitsland en Zwitserland, waar weer op een heel andere manier vaste planten gekweekt werden. En al gauw krijg je dan een idee van hoe je het wel en niet zou willen doen. Het meest doorslaggevende was voor mij wat voor mensen er achter zo'n kwekerij stonden. Meestal waren dat echte plantenmensen, die niet zo zakelijk waren. Planten stonden voor hen op de eerste plaats en hun vakkennis was fenomenaal. Maar bovenal waren het hele aardige mensen die op een royale manier hun kennis deelden. Zo zijn er twee lieve mensen, die na al die jaren kweken nog steeds een voorbeeld voor me zijn. Elizabeth Strangman uit Engeland en Ernst Pagels uit Duitsland. Twee kwekers die zich niets aantrokken van de gangbare mode, maar helemaal hun eigen gang gingen.

Mijnenveld vol *Helleborus*

Elizabeth Strangman kwam hier al eerder uitgebreid aan de bod. Zij bestierde haar Washfield Nursery van 1968 tot 1999. Mensen kwamen van heinde en verre om haar selecties van bijzondere schaduwplanten zoals *Helleborus* aan te schaffen. Zij ging altijd voor het beste uitgangsmateriaal, dus voor de beste vorm van een bepaalde plant. Zat die er toevallig niet tussen, dan werd de plant niet vermeerderd en ging ze geduldig weer uitzaaïen, net zolang tot de goede plant ertussen zat. Dat noemt men oog voor goede planten en ik ken niemand die dat zó had als Elizabeth. Wat dat betreft heb ik alles van haar geleerd. Een goed oog voor planten ontwikkelen kun je nergens zo goed oefenen als in de natuur. Zo ging ik in driemaal met Elizabeth op reis om *Helleborus* in de natuur te zoeken. De eerste keer was in 1993 naar Roemenië, later nog naar Hongarije en Bosnië. Over deze reizen kun je een heel boek schrijven, van hoe we met een oude, gehuurde Dacia van een glibberig bospad afgleden tegen een rotsblok, tot het lopen over een mijnenveld in Bosnië, wat we niet opmerkten omdat er zulke mooie *Helleborus* bloeiden.

Oog voor de beste plant

Zulke reizen werden heel provisorisch voorbereid. Zo goed en zo kwaad als het ging probeerden we informatie te krijgen waar wat kon groeien, maar meestal gingen we gewoon op pad. Het was niet alleen om mooie foto's te maken, we probeerden ook plantmateriaal naar huis te smokkelen. Ik zou het nu zeker

Foto: Wikipedia

Ernst Pagels nam alle tijd om z'n bedrijf te laten zien.

niet meer doen, maar door de manier waarop we dat toen deden heb ik er nog steeds weinig spijt van. Eén mooie zonnige ochtend in Roemenië zal ik nooit vergeten. Op een gegeven moment waren we op een betoverende plek aangekomen, vol met *Helleborus purpurascens*, een species die toen niet echt in Europa in cultuur was. Honderden, zo niet duizenden planten stonden er te bloeien, daartussen was het bespikkeld met allerlei kleuren van *Corydalis solida*. Van wit, tot die felrode die ik een paar jaar daarvoor zo duur in Engeland gekocht had. Verder waren er plukken van *Isopyrum thalictroides*, een fantastisch fijn bebladerd bosplantje met anemoonachtige bloemen, en niet te vergeten, leverbloempjes, *Hepatica transsilvanica*. Het was adembenemend. En daar kwam Elizabeths oog voor planten om de hoek kijken. Ze liet me de bloemen van dichtbij zien. "Deze bloemblaadjes zijn te smal, die bloem is te onregelmatig, deze kleur is te waterig. Dit blad is te grof, deze bloemstengels zijn te dun." En dat ging maar door, net zolang tot we bij de perfecte *H. purpurascens* stonden. En daar zou je dan ►

DE KEUZE VAN KRAMER

heel graag een klein neusje vanaf willen snijden. En dat deden we dan ook, we waren niet voor niets kwekers, we weten precies hoe we dat moeten doen zonder de moederplant te beschadigen. Heel voorzichtig werd aan de zijkant wat grond weggeschraapt, zodat er een neusje half los kwam te zitten en deze werd met een paar wortels weggetrokken. Nu bijna dertig jaar later is het een grote plant geworden, waar we al honderden planten van gezaaid hebben. Ook Elizabeth heeft nog steeds *Helleborus* uit Roemenië in haar tuin staan. Ze is nu 85 jaar en geniet er elk jaar weer van.

Onbekende jongeman

Met Ernst Pagels ben ik nooit op reis geweest. Voor zover ik weet was hij altijd bezig op de kwekerij in Leer, Noord-Duitsland. Ik kan me bijna niet voorstellen dat de naam Pagels plantenmensen niets zou zeggen, maar als dat dan toch het geval is hoeven we alleen maar plantennamen als *Salvia nemorosa* 'Ost Friesland' (1955) of *Miscanthus sinensis* 'Malepartus' of *Stachys officinalis* 'Hummelo' te noemen. Stuk voor stuk wereldplanten! Hij was het ook die *Epimedium x perralchicum* 'Frohnleiten' opmerkte. Al met al heeft hij maar liefst 150 variëteiten van vaste planten benaamd. Hij was het die sterke robuuste planten kweekte voor de beweging die later de Dutch Wave genoemd zou worden. Ik wilde niets liever dan hem te ontmoeten. Maar zou hij zijn tijd willen verprutsen aan een onbekende jongeman uit Nederland die net een kwekerijtje begonnen was? Op een gegeven moment reed ik er gewoon heen. Ik kwam onaangekondigd zoals zo vaak gebruikelijk was in die tijd (was dat nog maar zo) en nadat ik hem de hand geschud had, nam hij alle tijd om me het bedrijf te laten zien. Met de zo kenmerkende dikke wandelstok in de hand gingen we langs de moederbedden. Dit was weer een heel ander bedrijf dan de kwekerij van Elizabeth. Hier was alles wat meer gestructureerd, maar wat me meteen opviel

Hepatica transsylvanica komt alleen voor in Roemenië.

Corydalis solida var. *transsylvanica* in de Roemeense natuur.

waren de grote, goed aangelegde composthopen. Deze compost was een belangrijk ingrediënt in zijn potgrond. Nadat hij in 1949 zijn kwekerij begon was hij al heel snel volgens de biologisch-dynamische werkwijze gaan kweken. Pagels was de eerste biologische vasteplantenkweker in Duitsland en werd door collega's om die reden een stijfkop genoemd. Een heel groot deel van zijn bedrijf - wat 2 hectare groot was - bestond uit moederbedden en selectievelden en het geheel was omgeven door een wilde struikenwal om vogels en andere dieren beschutting te geven.

Diepe indruk

Na die tijd ben ik er nog vele malen geweest en altijd nam Ernst Pagels de tijd voor me. Hij was echt geïnteresseerd en je ging er nooit weg zonder een kop Oost-Friese thee met klontjes kandijnsuiker of een warme maaltijd tussen de middag. Meestal hoefde ik de planten die ik meenam niet te betalen. Hij zei dan: jij moet nog beginnen, ik heb het niet meer nodig. De manier waarop hij planten kweekte, hoe hij nieuwe kruisingen maakte (gewoon op de natuurlijke manier, je plant twee soorten tegen elkaar aan en laat de bijen hun werk doen) en hoe hij met mensen omging, heeft diepe indruk op me gemaakt. Nog niet zo lang geleden, toen ik op de moederbedden *Rodgersia pinnata* 'Die Anmütige' opgroef om hem te scheuren, vond ik bij het snijden nog een geel etiket met het handschrift van Ernst Pagels erop. Op dat moment komen de herinneringen weer boven. Hij stierf in 2007 op 93-jarige leeftijd. ♦

Helleborus torquatus in Bosnië, gefotografeerd tijdens de reis met Elizabeth.

Foto: Maayke de Ridder

HANS KRAMER

Hans Kramer is kweker. Op zijn kwekerij De Hessenhof in het Gelderse Ede vind je een grote keuze aan biologisch geteelde vaste planten, die hij samen met zijn vrouw Miranda opkweekt en vermeerderd.

Hans is een pleitbezorger van sterke, botanische soorten, die je ook in de natuur kunt aantreffen en die in de tuin jarenlang meegaan. Meer info: www.hessenhof.nl.

HOERA!
40
JAAR
De Hessenhof